

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

MEMÒRIES

VOL. I - FASC. I

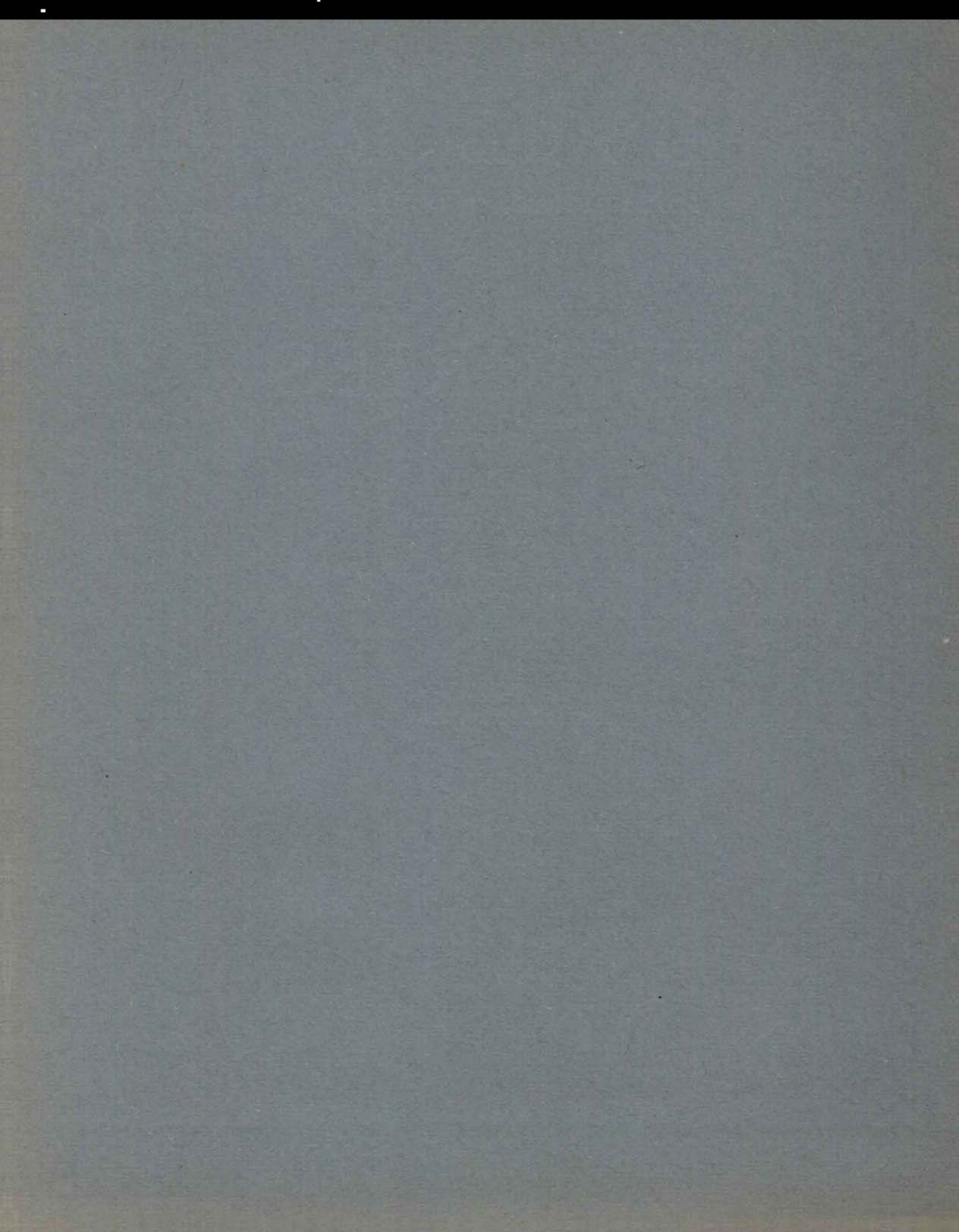
PERE PUJOL I TUBAU

L'URNA D'ARGENT DE SANT ERMENGOL
BISBE D'URGELL

PUBLICAT A DESPESES DE LA
INSTITUCIÓ PATXOT

BARCELONA

1927

L'URNA D'ARGENT DE SANT ERMENGOL,
BISBE D'URGELL

per

PERE PUJOL I TUBAU, PVRE.

I. E. C. — MEMÒRIES SEC. HIST.-ARQ. — I-I.

This One

U44S-4XH-G8CL

UN dels exemplars més interessants d'orfebreria catalana dels temps moderns, és indubtablement l'urna d'argent que conté les sagrades relíquies de sant Ermengol en la catedral d'Urgell, obrada a Barcelona a mitjan segle XVIII.¹ La notícia d'aquest bell reliquiari, gairebé del tot inconegut, plaurà no poc als classificadors de les riqueses artístiques de les nostres catedrals. Per les fototípies que acompanyen aquest estudi (úniques reproduccions gràfiques, fins al present, de tan notable joiell) hom podrà fer-se càrrec immediatament de la seva importància.

Consta certament que el bisbe sant Ermengol ho fou de l'església d'Urgell de l'any 1010 a 1035, dia 3 de novembre, en què va morir de mort sobtada ¹. Afegeixen els textos primitius que mentre estava assegut damunt d'una biga, treballant amb les seves pròpies mans en la construcció del pont de Bar, a tres hores de La Seu, va caure daltabaix, trencant-se el cap en mig de les roques ². Sabuda pels clergues de La Seu la nova de la mort de llur prelat (continuen dient els actes més antics que recompten la seva

1) Vegeu l'escriptura original de l'obertura del seu testament, feta al cap d'un mes precis de la seva mort, custodiada en l'arxiu del Consell municipal de La Seu. Llegim: «Et precepit si aliquid de eo contigisset, aut mors subitanea ei evenisset, sicuti et fecit, antequam alium testamentum fecisset, ipsum suum testamentum firmum perseverasset, sicut superius scriptum est.» (Cf. VILLANUEVA, *Viaje literario*, X, 300.)

2) Es llegeix en les lliçons del rís de sant Ermengol de l'antic breviari del monestir de Cuixà, segons còpia de fra Guillem Costa, existent en l'arxiu de la catedral d'Urgell: «Sedens autem vir Dei super trabem desuper lapidum struem positam, dum propriis operaretur manibus, deorsum corruit in solum; mox confracto inter silices cerebro spiritum Domino expirans consecravit innocuum.» (Vegeu, en VILLANUEVA, X, 310, la mateixa relació, treta d'un santoral de l'església de Barcelona.) Cf. *El Breviari de Cuixà*, per Mn. Pere Pujol. (Extret del BUTLLETI DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA, n.º 9, any 1925.)

mort), convençuts que pels seus mereixements havia assolit la glòria del cel, sortiren a rebre amb grossa lluminària el seu sagrat cos, el qual enterraren solemnement al costat esquerre del temple, on romangué per l'espai de sis mesos, fins que, amb motiu d'una gran secada, fou revelat a molts que hom no trobaria remei a tan greu necessitat si no es feia la translació del cos sant a la part dreta de la catedral. Havent-ho executat, l'endemà plovia abundantament. Al cap de set anys, amb motiu igualment d'haver d'implorar al cel el benefici de la pluja, haguda així mateix especial revelació, fou elevat el sagrat cos honoríficament prop de l'altar de santa Maria ¹. En efecte, un document de l'any 1044 ens confirma plenament que, al cap de nou anys després de la mort del sant, hom celebrava solemnement en l'església d'Urgell la seva festivitat el dia 3 de novembre ². En 1071 l'església d'Aiguatèbia, en el Conflent, pàtria del nostre sant, afegia la invocació de sant Ermengol a la del titular de la parròquia, dedicada a sant Feliu ³; a l'Urgell, en el terme de Claresvalls, en 1090, hi havia una hisenda, que més tard posseïren els canonges de La Seu, anomenada *quadra sancti Ermengaudi* ⁴; i l'any 1092 existia certament dintre l'església de santa Maria de Guissona un altar dedicat a sant Ermengol ⁵, el qual, sens dubte, seria aixecat al seu honor, de seguida després de la seva mort, com a tribut d'homenatge

1) L'única font d'informació que coneixem que porta tota aquesta relació és el santoral de l'església de Barcelona, esmentat en la nota anterior, d'on seria trelladat en el referit breuari de Cuixà, i en el d'Urgell imprès a Venècia en 1487. (Cf. VILLANUEVA, l. c., 310 i 319.)

2) Dissabte, 3 novembre de 1044. Donació, feta per Amaltrudis i els seus fills Ramon, Eribau i Arnau a l'església de La Seu, del castell de Clusa, que ella i el seu marit compraren al comte Ermengol. Volen que sigui en plena possessió de la canònica «sicut castella et alodia et alie res que domnus Ermengardus, venerandus episcopus, dedit ipsi cannonice sue ecclesie». Diu la data: «Facta scriptura donacionis, anno XII Henrici regis Francorum, die sabbati, in festivitate sancti Ermengaudi, mense novembrio...» (Arxiu capitular d'Urgell; cartulari, f. 43 v.º, d. 94.)

3) Dia 22 d'abril de 1071 (any XII de Felip). Donació feta a Santa Maria d'Urgell i a la canònica per Guisla, fembra, de «ipsam parrochiam sanctorum Felicis et Ermengaudi que sita est in villa Aqua tepide, et omnem alodium quod ibi habeo... Que omnia sunt in suburbio Elenense, in valle Confluente, infra fines vel terminos prefate ville Aqua tepide; et subjungunt pleniter omnia a parte orientis in parrochiis ville Aureliani et Ciriliani, et a meridiana parte in parrochiis Maduncularum et Saltonis, de occiduo in villa Guaratonis, a parte circiana in villa Bardolii...» (Arxiu capitular d'Urgell, cartulari, f. 224 v.º, d. 751.) El poble d'Aiguatèbia fou el patrimoni primitiu dels pares de sant Ermengol els vescomtes de Conflent Bernat i Guisla, i és probablement el lloc on va néixer el sant bisbe d'Urgell. El fet de l'establiment del culte del sant en data tan acostada a la seva mort sembla refermar-ho. (Cf. J. MIRET i SANS: *Els vescomtes de Cerdanya, Conflent y Bergadà*. Extret del *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*; Barcelona, 1901.)

4) Dia 27 juny de 1090. Donació de Guitart, fill d'Oldemar, a la canònica de La Seu, de l'alou anomenat «ipsa quadra sancti Ermengaudi», situat en terme de Claresvalls, al comtat d'Urgell, en el confí de la marca. (Íd.; cart., f. 26, d. 38.)

5) Dia 23 de juliol de 1092. L'obertura o declaració del testament del difunt Bernat Trasuer fou jurada en la següent forma: «Nos supradicti testes unum et verum dantes testimonium testificamus jurantes per Deum vivum et verum et super altare sancti Ermengaudi qui est situs infra ecclesia sancte Marie Gissone...» (Íd., cartulari f. 32, d. 59.)

al gloriós sant cavaller qui tan valerosament va rescatar-la del poder dels sarraïns poc abans de l'any 1024 ¹.

L'ànima popular, impressionada vivament per la tràgica fi del sant prelat, va anar teixint amb el temps una pietosa llegenda entorn de la seva vida i miracles. El gloriós bisbe urgellità hauria construït en vida quatre ponts damunt el riu Segre: tres en el camí de La Seu a Organyà, i el quart, d'on va caure, al lloc de Bar, en els confins de l'Urgell i la Cerdanya. En caure d'aquest darrer fou rebut exànime per les aigües, que el baixaren suauement fins a les portes de la ciutat, a poques passes de la catedral, les campanes de la qual sonaren per si soles, anunciant la seva arribada. Al pont de Bar assenyalaren amb el temps el punt del riu on va caure, que anomenaren *la tolla o gorga de sant Ermengol* ². Tota aquesta tradició, d'inconfusible origen medieval, fou exalçada als ulls del poble creient amb les primors de l'art.

1) Guissona fou reconquerida per sant Ermengol abans de 1024. Existeix a l'arxiu de la catedral d'Urgell el document original (datat de 4 de novembre del dit any) del judici celebrat entre el bisbe sant Ermengol i Guillem de Lavança, senyor del castell de Llor, referent als termes de Guissona que aquest darrer s'apropiava, ço que va ésser-li fallat en contra. Diu l'escriptura: «Aiebat enim prefatus episcopus in suis petitionibus, quas faciebat per subditos suos Mironum de Pontibus et Bonumfilium et Guitardum, utrosque fratres, quod jamdictus Guilelmus prevaserat illi maximam partem terrarum infra suos legales terminos positarum, quos ipse legali ordine designaverat ampliando, et colonis adhibitis ad culturam perducendo spacia terrarum circa Gessonam civitatem, quam ipse de manibus paganorum multo labore abstraxerat et prout melius potuit edificaverat, et adhuc Deo auxiliante edificat.» (Cf. VILLANUEVA. l. c., X, 295.)

2) L'any 1731 el Capítol acorda demanar al Papa l'extensió del rés de sant Ermengol amb ritu doble a tots els dominis del rei d'Espanya. Amb aquest motiu, a fi d'il·lustrar la sagrada Congregació, entre altres diligències, imprimiren un *Summarium* en el qual, començant per les noves lliçons del rés que presentaven a l'aprovació, aplegaren tots els textos hagiogràfics, referents al sant, que tingueren a mà. Ajuntaren al recull, com a únic testimoni, una informació que seria rebuda aquells mateixos dies, la qual intitulen així: «*Depositiones testium super nonnullis gestis sancti Hermengaudi in Curia episcopali Urgelle examinatorum.*» És el text de cinc deposicions diferents de les deu que hom va rebre, les quals versen sobre aquests tres punts: construcció dels quatre ponts, tradició de la mort de sant Ermengol i impetració de la pluja per la seva intercessió. Referent al primer punt, declaren els testimonis (tots ells són d'edat avançada) les representacions en relleu del retaule de la catedral i les pintures de la capella del prat; sobre el segon expliquen ço que ells entenen de la mort del sant i les circumstàncies, com també la seva figuració en els referits altars; i del tercer l'èxit de la impetració de la pluja de llur record, i la tradició, sempre favorable al fet, rebuda dels majors. Resta estereotipada en aquest text tota la tradició sobre els tres referits punts tal com era vivent al segle XVIIIe Reproduïm, com a mostra, la deposició del primer testimoni sobre el tema segon: «*I. Testis Rev. Josephus Mati S. T. D., Presbyter, in Sede Urgellensi Beneficiatus, aetatis annorum 64... = Dixit. Quod tum in hac Urgellensi Civitate, tum in Populis omnibus vicinitatis, et ultra, ex antiquissima traditione constanter teneri, quod cum aedificare faceret divus Hermengaudus dictum Pontem de Bar, personaliterque in ipso laboraret, lapsus est, ceciditque in Fluvium Sicorim, quo casu vita defunctus est; profundusque ejusdem Fluvii gurges, ubi ipsius Divi Hermengaudi cadaver omnibus circumstantibus manifestari cepit, ex eadem antiquissima traditione usque modo appellatur, Gurges Divi Hermengaudi; idque praedictus asserit, tamquam ab eadem parochia dicti Pont de Bar, oriundus, et quoniam ita a suae aetatis primordiis, a suis parentibus et majoribus, iique ab antiquioribus, antenatisque, absque ulla oppositione, nec contradictione audire. Pariterque praedictus a suis majoribus, iique a praecedessoribus, et antenatis ex traditione inconcussa habita Sanctum Divi Hermengaudi cadaver, ut cecidit seu in Fluvio comparuit incontinenti super aquas delatum usque circa fores civitatis Urgellensis, in trium circiter horarum distancia a loco Pontis de Bar sitis, descendisse accepit, ac etiam Sanctae Urgellensis Cathedralis campanas, nullo humano motore, sed proprio impulsu motas sonando adventum dicti Sancti Cadaveris prope civitatem mirabiliter celebrasse, ac ita semper commune dictum, et publica fama volavit.*» (Arxiu Capitular d'Urgell, calaix rotulat *Sant Ermengol.*)

Ella ve representada gràficament, segons el preciós testimoni de la informació esmentada, en l'antic retaule esculturat de l'altar de la catedral i en les pintures de la capella del prat de sant Ermengol, a les vores del Segre, aixecada en l'indret precís en què s'hauria deturat el cos del sant en baixar damunt les aigües ¹.

El sant bisbe d'Urgell, veritable «pater Patrie atque patronus» dels textos més antics, va ésser pontífex en la doble significació del mot. Posant tot el seu esforç a facilitar als vianants el trànsit pels camins impracticables o de difícil accés, com en la construcció del pont de Bar en el camí de Cerdanya a l'Urgellet, aparellava a les ànimes el camí del cel ². D'entre tots els miracles obrats per la seva intercessió, obté singular relleu el que qualifiquen de *stupendum* el santoral barceloní i el breviari de Cuixà. Inundant el Segre, sacrílegament, les propietats de l'església, es posa el sant en oració

1) La capella del prat de sant Ermengol o *bermita*, com la anomenaren més tard, amb les pintures de què ens parla la informació del segle XVIIIe, seria aixecada probablement a darrers del segle XVe Era situada a l'horta de Segre, a unes cinc centes passes de la catedral, en el mateix indret on, segons la tradició, es va deturar el cos del sant bisbe. La capella tindria una sola nau amb un senzill campanar d'espada: així apareix en la tela d'Hèrcules de casa la ciutat. Era servida per un procurador que sembla que nomenava la confraria. Més tard, al segle XVIIIe, el consell municipal (que fou amb el temps el patró de la capella) tenia al seu càrrec d'elegir un Administrador. (Vegeu: *Llibre de la Confraria de S. Blas y S. Ermengol, comensant lo any 1674*, existent a l'arxiu del municipi.) La capella restà inhabilitada per al culte en ésser maltractada per l'artilleria durant la primera guerra carlista. Les inundacions de 1907 s'emportaren les últimes romanalles dels fonaments. Des d'antics temps l'ermità o procurador recorria el bisbat durant l'any a fer l'aplega dels diversos fruits, talment com ho fan avui els aplegadors de les nostres ermites. Transcrivim a continuació un exemplar de les lletres amb què l'autoritat eclesiàstica facultava de poder fer la capta: «Franciscus Coll, etc. Dilectis nobis in Christo universis et singulis presbiteris, tam curatis quam aliis, per civitatem et diocesim Urgellensem constitutis, ad quem seu quos presentes pervenerint seu fuerint presentate, salutem in Filio Virginis et bonis operibus semper abundare: Tanto vos et alios Chisti fideles ad misericordia opera libentius invitamus quanto vos et eos ad ea exercenda credimus promptiores; idcirco omnes et singulos invitamus et in Domino requirimus et hortamur quatenus cum Johannes Fontis, civitatis Urgellensis, procurator administratorum et procuratorum confratrie sancti Ermengaudi, cujus corpus in ecclesia cathedralis Urgellensis magna cum veneratione Christi fidelium custoditur, lator presentium, ad vos et ecclesias ac parrochias vestras declinaverit pias elemosinas et alia charitatis subsidia petiturus, pro subventionem sumptuum confratrie et luminarie ac fabricae ejusdem, ipsum benigne recipiatis et charitative tractetis et de bonis a Deo vobis collatis ei erogetis, eundemque per vestros parrochianos associare faciatis ad effectum predictas elemosinas petendi, bassinos in ecclesiis bene visis, in quibus non fuerint, ponere et idoneis personis committere sinatis et permittatis, nullumque proinde ab eo exhigatis salarium, sperantes ab Eo habere premium qui in centum remunerat omne bonum; nos enim pro premissis omnibus et singulis eidem licentiam impartimur cum presentibus post unum annum minime valituris. In cujus rei testimonium, etc. Datum in civitate Urgellensi, die octava mensis Augusti, MDLXXXIX.» (Registre de la cúria episcopal, n.º 35, de 1588 a 1592, foli 140).

A darrers del segle XVIIe compongueren, en català, uns goigs en llaor de sant Ermengol, que començaven així:

Puix la pluja en una mà
Y en l'altra portau lo sol;
Pluja y sol no'ns faltará,
Gloriosíssim Ermengol.

(Vegeu: *Llibre de la confraria*, esmentat.)

2) Del Santoral de Barcelona, esmentat, traslladem el text següent, que reproduïxen, igualment, els referits breviaris de Cuixà i d'Urgell: «Non inmerito, igitur, pontificis nomine, Dei cultor fungebatur, quia si animarum salutem parabat, quo iter in caelum dirigeretur, corporum etiam substantie subveniens pontem iter facientibus componere nitebatur.» (Cf. VILLANUEVA, X, 309.)

amb els seus clergues per conjurar la malignitat del riu, que obeeix a l'instant la veu del prelat, talment com si hagués tingut oïda ¹. L'imperi sobre aquest element va compartir-lo, amb el temps, amb el bisbe sant Ot (1095-1122). En els primers textos litúrgics, propis d'aquesta església, editats a principis del xvie segle, ve exposat el ritu singularíssim de treure els cossos sants en processó: el de sant Ermengol per obtenir el benefici de la pluja, i el de sant Ot per impetrar del cel la serenitat de l'aire. Les pregàries a sant Ermengol revestirien molta solemnitat durant tota l'edat mitjana. Tenint en compte el seu valuós patrocini, de temps immemorial, en hores de gran secada, a fi de retre-li gràcies d'una manera immanent en la catedral d'Urgell, per acord capitular de 7 de maig de 1477 hom institueix una confraria, regida per un canonge, un conseller, un beneficiat i una altra persona laica de la ciutat, cada any elegidors, nomenats majorals, els quals tindran a càrrec llur tot ço que farà referència al culte del sant, elegint aplegadors que aniran a l'Urgell a fer la capta, guardaran les almoines, i les esmerçaran en ornament de l'altar, celebració de misses i repartició de caritats, principalment a aquells pobles que seran presents quan s'escaigui de treure el cos sant, segons és costum ². En temps de grans secades s'interessaven

1) VILLANUEVA, I. c., 308. Transcrivim del mateix Santoral: «Fluvius quidam, cui nomen est Sicoris, qui a Pireneis jugis non longe a basilica gloriose Matris virginis defluit et meandroso decursu ab alveo oberrans in funda ecclesie eo tempore amplificabatur. Quod confessor Dei et pius pontifex Ermengaudus intuens, tristi exagitabatur langore, et quoniam nullo alio poterat aquam derivare labore, illico quibusdam accersitis ex clero, se in oratione dedit humi prostratus, deprecans Christum, ut a praediis virginis Matris fluminis averteret impetum. Nec cessat humotenus artubus difusus, vultu prostrato conquiescens, poblite flexo, sanctus antistes sibi sistere praecibus, atque pectus sanctum tundere et rigando genas madescere lacrimis ecclesiae fundus ut dominus exsiccaret ab undis. Cur, inquit episcopus sanctus, o latex, audes hoc agere sacrilegium, ut servando tui cursus taedium diluas ecclesiae praedium? Desine, eia, ab hoc crimine temerator, divino te nomine contestor, meisque monitis depraeor. Ad hec tantae in crastinum factus est obedientiae Domini famulum exaudientem, ac si auditum putaretur habere, sicque in alveum visus est se totum convertere quasi si illinc nullo unquam pertransisset tempore.»

2) Arxiu Capitular d'Urgell; *Liber statutorum et conclusionum ecclesie Urgellensis, incipiens anno 1468*, fol. 91 v.º És com segueix l'indicat acord:

«[1477, 7 maig]. Eadem die fuit ordinatum, conclusum ac statutum, perpetuis temporibus duraturum. Attento quod patronus noster beatus Armengaudus, multociens in necessitatibus nostris obtinuit gratiam a domino Deo nostro et presertim temporibus siccitatum obtinuit nobis pluviam congruentem; et retroactis temporibus non fecimus ullam mentionem de eo neque curavimus amplius retribuere sibi gratias de beneficiis receptis nisi tantummodo durantibus dictis necessitatibus; et non inmerito, si aliquociens claudit aures suas neque vult nos exaudire propter ingratitudinem nostram et alias animos nostros moventes, ordinavimus quod deinde eligatur unus prelatu seu canonicus, quolibet anno, et unus consul prefate civitatis seu alter honestus homo, qui simul cum beneficiato et alio laico, qui pro regenda confratria etiam quolibet anno eliguntur, videant et ordinent in omnibus et per omnia super confratria hujusmodi et alias in omnibus necessitatibus tam altaris quam luminaribus et elemosinis petendis per totum episcopatum seu in Urgello, et eligant questores [qui] recipiant in custodiam dictas elemosinas et in loco tuto custodiri faciant aut vendant et precium convertant in ornamentis dicti sancti, missis celebrandis, caritatibus tribuendis, presertim illis populis qui presentes fuerint casu quo contingat corpus ejusdem sancti extrahi, ut est moris, etc. Et isti dicantur majorales dicte confratrie, recipiant compota ab aliis, teneantur librum receptorum et exitum et in fine anni reddant compotum aliis majoralibus futuris, et si peccunie

per les pregàries solemnes a les relíquies de sant Ermengol totes les terres del Segrià i el pla d'Urgell. Existeixen des del segle xvi.^è nombroses comunicacions dels paers de Balaguer i dels consells d'altres llocs de terra baixa suplicant al capítol d'Urgell les rogatives a sant Ermengol en temps de penúria d'aigua ¹.

Molt va fer en vida sant Ermengol per l'església d'Urgell. Va restaurar i amplificar la vida canònica de la seva seu (cosa que l'immediat antecessor, el bisbe Salla, oncle seu, no pogué accomplir), la qual va dotar esplèndidament dels seus béns ²; aixecà a poques passes de la catedral l'església de sant

congregabuntur reponantur in capsula facienda, munita duabus clavibus, que infigatur prope altare, et quilibet eorum teneat suam clavem et de omnibus receptis ac exitibus tenebunt verum comptum; et nullus eorum habeat salarium, sed amore Dei recipiat hos labores, nisi predicta causa irent ad aliquem locum, tunc habebunt tantummodo expensas. Et alias taliter gubernabunt quod deinde sit ad gloriam et laudem omnipotentis Dei, Virginisque Marie, matris sue et prefati beati Ermengaudi, et decorem istius Urgellensis ecclesie ac remissionem omnium peccatorum nostrorum. Amen. = Eadem hora et pro isto integro anno incipienti, prima die mensis junii M.º CCCC.º LXX.º septimo, prefati domini de Capitulo elegerunt me Baltasarem Corts, decanum, in dicto exercicio, qui gratissime onus hujusmodi suscepi ad laudem Dei, etc.»

1) Entre els molts textos que podríem adduir per a la comprovació de ço que expressem, ací van les dues comunicacions següents: «Illes. y molt Rvts. Sors. = Per part de algunes hunivercitats, de esta terra baixa som estats pregats se suplicas a Vs. Ms. fossen servits que lo sant Cos de sant Ermengol se tragues al lloc o llocs acostumats per veure si nostre Deu y Senyor ab la intercessio de dit sant y patro nostre y per la veneratio de una tant santa reliquia se apiadaria de est son poble, remediand la tant larga y comuna sterilitat com patim; y a be del comu benefici essent ne Vs. Ms. servits se fara esta republica: En particular ho tindrem a molta merce y a be de moltes devocions y continues professons fem; entessa la voluntat de Vs. Ms. enviarem pelegrins inseguint lo us antic per a que se tropian aqui. Y N. Senyor les Illes. y molt Rvts. persones de Vs. Ms. per llargs anys conserve, com se desiga. De Balaguer als 21 de Nohembre, 1587. = Illes. y molt Rvts. Sors. = B. a Vs. Ms. les mans. = Los Pahers de Balaguer. = Als Illes. y molt Rvts. Sors. los Srs. Dega y Capitol de la santa Iglesia y Seu de Urgell.» La següent pertany als primers anys del segle xvii.^è: «Illes. y molt Rvts. Sors. = Es tanta la necessitat de aygua que senten los fruyts dels termens de la vila de Linyola y de la vila de Arbeca ab sos circumvehins que si nostre Senyor nou remedie ab temps perilla molt la cullita de perdres, y a be que en aquella terra baixa fan dits pobles professons y altres devotions per suplicar a nostre Senyor los remedie la necessitat en que estam, donantlos abundancia de aygua, empero posant sa confiansa a la devoció tenen ditas vilas y pobles circumvehins al benaventurat patró nostre lo gloriós sant Armengol, an feta resolució de acudir ab professó al gloriós sant sempre que a Vs. Ms. los estiga be manar lo trauer a la sua capella que es fora la present ciutat eo de la manera que a Vs. Ms. millor los astara; y per so mossen Miquel Martí, sindic de la vila de Linyola, de la vila de Bellpuig, de sant Martí prop Malda, de Castellnou de Seana, de Golmés, de Vilanova de Bellpuig, de la vila de Anglesola, de la vila de Verdú, de Bellvis, de Vilanova de la Barca, de Termens, de Bellcayre, de Castellserá, de las Panelles, de les Ventoses, de Montgay, de Bellmunt, de Cubells y de Ivars; y mossen Joan Castellnou de la vila de Arbeca, sindic de dita vila y de la vila de las Borjas Blancas, de Castelldeasens, de Puiggrós, de Miralcamp, de Terragrossa, de Juneda, de Castellot, de Mullarussa, del Palau, dels Omellons, de Poblet y de Prexana, en nom de dits pobles venen per a representar a Vs. Ms. la necessitat de aygua tenen en aquella terra y juntament suplicar a Vs. Ms. sien servits tenir a be de fer pregaries y a son temps professons al nostro patró lo benaventurat St. Armengol, per medi del qual tenen confiansa tots los habitants dels dits pobles nos fera merce nostre Senyor Deu donarnos abundancia de aygua y remediar la necessitat en que asta aquella terra per falta de aygua; y no res menys suplican a Vs. Ms. dits sindics en cas sie mester sien servits manar trauer la reliquia y cos del dit glorios sanct a la sua capella, offerint se dits sindics en nom de dites universitats que havent se de trauer lo cos y reliquia del gloriós sanct de acudir los habitants de dits pobles ab professó per acompanyar a dit glorios sanct y assistir en tot lo que convinga, que ultra faran Vs. Ms. una obra de charitat dits suplicants en dit nom ho tindran a singular benefici y merce, etc. = Altissimus, etc. = Miquel Martí, sindich predict. = Joan Castellnou, sindich predict.» (A. C. d'U.; lletres i papers del dit temps.)

2) A. C. d'U.; pergami original. Així ho llegim en la corresponent escriptura atorgada a 20 de novembre de l'any 1010. Vet ací el fragment següent: «Predictam canonicam vitam, in meo episcopio, in exordio mei epis-

Miquel, instituint per al seu servei una canònica augustiniana, a la qual va adjudicar quantioses rendes ¹; dirigí personalment la conquesta de Guissona, i emprengué, finalment, l'obra d'una nova catedral (l'anterior al temple actual), que quatre anys després de la seva mort fou consagrada pel seu successor el bisbe Eriball ². Com a benefactor insigne, disposà

copatus, et instituere et firmare quanta potuere stabilitate conabor, ut premium vite et proprie mee carnis verissimam resurrectionem et faciei Domini desiderantissimam visionem et hujus rei et omnium benefactorum meorum largissimam retributionem et cum sanctis omnibus eternam communionem ab ipso adsequi merear Domino. Quid namque prodest homini, Domino dicente, si universum mundum lucretur se autem ipsum perdat et detrimentum sui faciat? Unde quia non prodest sed sine cessatione obest, non solum ea que predictus Salla, episcopus, avunculus meus, ad instituendam vitam canonicam in nunc meo episcopo dereliquit, sed etiam aliqua ex propria mea hereditate que mihi contingunt parentorum meorum accommodatione, jure hereditario, et alia quedam predia ecclesiastica que mihi in usus episcopales cedunt, integra et inviolabili donatione, in sempiternum trado canonicis Urgellitane ecclesie, que sita est in honore et nomine sancte Dei genitricis Marie. (Cf. *Marca Hispanica*, col. 976.)

1) Cf. *Santa Maria de La Seu d'Urgell*. Estudi monogràfic per J. Puig i Cadafalch, amb la col·laboració de Mn. Pere Pujol, prev. (Barcelona, 1918); p. 18.

2) Vegeu l'acte de dedicació en *Marca Hispanica*, ap. 220. Aprofitem aquest lloc per a incloure el text, fins avui inèdit, de les lliçons del rés de la festa de la dedicació de la catedral d'Urgell, de l'any 1041, que llegim en l'únic exemplar existent del breviari imprès a Venècia en 1487. *Incipit sermo de templi dedicatione beate Marie Virginis Sedis Urgellensis*. Hodie, dilectissimi, annua redeunt solemnia dedicationis, cum Christus Deus pro amore Matris templi hujus consecrationem memorandis approbavit miraculis. Letentur orbis climata in quibus colitur genitrix gloriosa virgo perpetua Urgellensis tellus. Hac patrona exultet et gaudeat que ibi basilica radiat, miraculorum exhibitione corruscat. Namque cum per anagogem Jherusalem quadrifariam debeat animadverti. Primo civitas terrestris. Secundo patria celi. Tertio anima hominis. Quarto etiam Christi ratio cogit hominem de hac aggredi, que licet basilica debeat nuncupari, tamen ecclesia metaphorice censuit appellari. Hec est in qua disciplinabili similitudine per orbem future patrie vivitur, in qua per actualement vitam theologica qua inspectiva dicitur exquiritur. Ad hanc celestis patrie per mundum recurrunt exules ut ibi fide nutriti, moribus crescentes, civitatis superne efficiantur cives. Sed inimicus hominem quem surripuit de florigera cede, dum de hac lachrymarum valle virtutum aliis videt ad Hierusalem supernam transvolari se objicit invidie velocitate illecebrarum terrenarum vult irretiri gravitate. Qui cum non pervenit ad quem disponit effectum amaritudinis succenditur vile excitat mare seculi hujus; insequitur quod Christi ecclesiam quam christicolos aernit habere portum ut inter mundi turbines et procellas perferant naufragium. Olim per ministros suos atque satellites hujus seculi, secasses errore veritatem fecit claudicari perfidia fidem et ob idolatrie cultum construxit phana ecclesiam Christi que quem potuit diruit et templa. Inter que et illa quam Urgellensis tellus meruit ecclesia ab infidelibus fuit destructa, sed tandem a fidelibus restaurata. Serenissimi augusti Ludovici largo circumjacentis terre munere ejusdem assertionem cum locupleta atque dive memorie episcopo Sisebuto, dotali tabula tradita ad honorem perpetue virginis gloriose Matris est consecrata. Denique cum jam annosa temporum series proclivior excresceret et prisca veterenose etatis successio evum evolveret religio, ecclesiam innovari monuit ut fides renovaretur credentium et opus ipsum oculis placeret intuentium. Quamobrem, Christus Deus, ob honorem Virginis Matris, fidemque sui nominis, mentem inspiravit Ermengaudi, pii presulis, ejusdemque Ludovici laudabilis egregiique pastoris, ut cum presidio alterius Ermengaudi, Urgellensis principis, regis celestis pro bene gestis militis ecclesiam rudibus reedificaret edificis. Qui divine voluntati obtemperans opere fundamentum prostravit basilicam magni census erogatione dicavit. Ceterum quam cepto operi optatum perfectionis daret laborem. Heu supreme vite passus est finem. Unde liquet quod Deus virum hunc hoc voluit tentari opere quatenus, spreto carnis onere, domum illi extrueret in celesti sede ex ecclesie edificatione. Unde Apostolus: Scimus, inquit, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quia edificationem ex Deo habemus domum non manufactam sed eternam in celis. = *In octavo die dedicationis. Lectio prima*. Postquam Heribaldus, corde sereno, corpore corruscus, sobrietatis minister, sanguinis prosapia nobilis, episcopi cathedra successit: qui tam ex hujus predecessoris sui rebus quam ex suis, imperfectum opus perfecit, perfectumque una cum pontificibus reliquisque ministris, prout debuit, ad honorem Virginis Matris, hoc modo consecravit. *Lectio II*. Congregantur itaque pontifices tante festivitatis appropinquante gaudiis, fit impetus concursusque clericorum, undique affluunt vulgaris laicalisque falans populorum Urgellensium, Cerdaniensium, Bergitanensium, Pallarensium, Ripacensium seu Gestaviensium nec non et christicolorum Hyspaniensium. *Lectio III*. Celebrantur inde vigilie, tota nox in Dei laudem expenditur, acies oculorum patescunt cum frontis lumine quamplura cereorum lumina cernerent clarescere. Preterea aguntur excubie, non eminus

en el seu testament (el qual va atorgar volent anar a sant Jaume de Galícia) la fundació d'una missa quotidiana, celebradora en l'altar major de la catedral, amb la col·lecta *Deus qui inter apostolicos*, etc., pel descans de l'ànima del seu oncle Salla i de la seva. Aquest llegat, que a mitjan segle xvi.⁴ el Capítol pren l'acord de complir exactíssimament, ha tingut fins als nostres temps plena realització ¹.

El culte a sant Ermengol en l'església d'Urgell, instaurat de seguida després de la seva mort, fou tostemps l'objecte preferent de l'atenció del Capítol, qui l'ha venerat sempre com el seu principal protector. En la litúrgia medieval tingué missa i rés propis per tot el bisbat fins que vingué la unificació romana de sant Pius V. Més tard, durant el pontificat del bisbe Simeó de Guinda, l'any 1732, el Capítol, agraït als seus beneficis, resolgué elevar preces a Roma demanant l'extensió del rés del sant Patró

a domo Dei castra extruuntur, in quibus sanctorum reliquie tuentur. *Lectio quarta.* Ecce autem ante diluculum, cum aurora diei auspiciis treperum pbebo radiante fulgent, pontifices conveniunt, basilicam ambiunt, secumque signum victoriae Christi preferunt. Quorum unus extitit Guifredus, metropolitane urbis Narbonensis archiepiscopus, alti quam [ho]mini seditus, stirpe garus, peritie redimitus, sagacitate proprium decus venustans sanctitate. *Lectio quinta.* Alter quoque Guifredus, Carcassonensis presul, vir religiosissimus, lampade divine dilectionis fervidus. Tertius quidem Berengarius, pontifex Elnensis, vir effabilis, peritus facundie secularis. Quartus Arnulfus, Rotensis episcopus, vite pollens moribus, amore divino devinctus. Quintus Bernardus, Coseranensis episcopus, virtute radians humilitatis, qui dilectione succensus, Christi locum ejus adivit sepulchri. *Lectio sexta.* Sextus Heribaldus prefatus, Sedis Urgellensis antistes, sobrietatis famulus, qui ob impatiens desiderium dominieum aggressus est sepulchrum. Hii omnes prefati pontifices quinque accessiti ab Heribaldo eodem reverendissimo Urgellensi presule, atque a dompna Constantia, Urgellensi territorii principe, atque ab Ermengaudo, ejus pignore, quamvis in pueritia constituto etate, aliisque accincti principibus terre.»

1) A. C. d'U., *Liber conclusionum capitularium ab anno 1493 ad 1569*, fol. 203. Diu aixi:

«Dia sabbati, secunda mensis Martii, anno a Nativitate Domini M. D. L. V. = Convocato et more solito congregato, ad sonum campanae, in domo librariae sive capitulari, etc., reverendo capitulo ecclesie Urgellensi, in quo interfuerunt et presentes fuerunt Rmos. dominus Michael Dezpuig, episcopus Urgellensis, et R.^{di} Petrus Spin, major, Dimas Camps, Andorre, Jacobus Piquer, Berge, Archidiaconi, Joannes Quintana, Petrus Burgasse, Bernardus Bianya, Joannes Besturs, Antonius Mahull, Antonius Guiu, Franciscus Savartes, Michael de la Mata, Petrus Piquer et Andreas Ortodo, omnes prelati et canonici dicte ecclesie Urgellensis, qui capitulariter convocati, ut predictur, matura deliberatione et tractu concluderunt, que attes que lo glorios sanct Ermengou en son testament volgue y ordena y ab gravissimes censures y penes mana que quiscun dia se hagues de celebrar una missa matinal per la anima del bisbe Salano, predecessor seu y sua en lo altar major de la present sglesia cathedral ab commemoracio: *Deus qui inter apostolicos*, etc., y com dit gloriós sanct hage competentment dotat y beneficiat la dita present sglesia y per descuy ho alguna incuria se hage dexas algunes vegades de dir y complir a la sua voluntat y ordinacio ab aquella integritat que se debia; per so volent remediare lo passat y provechir al sdevenidor complir a la ordinacio y voluntat del dit benaventurat sanct, se ha determenat he conolos que tots los dias del any y exceptat lo dia de la nativitat de nostre senyor Deu Jesucrist, se hage de celebrar y se celebre la dita missa matinal ab la dita commemoracio, y que en lo dir y celebrar de dita missa matinal no si puga mesclar missa de obit algu, ni pensar que ab aquella se puga satisfacer a les altres, com aquella lo dit benaventurat sanct hage instituida y celebrar manada specialment per la sua anima y del dit predecessor seu. En la qual missa daci al davant hagen de concorrer y concorreguen per ses semmanes, conforme al orde de dita sglesia, ensemps amb los altres canonges, les dignitats, attes que son canonges y de hun mateix gremi y cors; al qual qui celebrará dita missa matinal se hage de donar y se done, per quiscuna vegada que celebrará dita missa, un real de bona moneda pagat per lo bossar quiscun dia al canto del altar havent celebrada dita missa, exceptats empero aquells canonges que ja per raho de ses stadories y canonicats son obligats y tenguts dir y celebrar dita missa matinal sens charitat ni salari algu quant los tocara la semmana, als quals se ordena nols sia pagat dit real de bona moneda ni altramet per lo celebrar de dita missa matinal.»

del bisbat amb ritu doble, lliçons del segon nocturn i oració pròpia a tots els dominis del rei d'Espanya. Foren electes comissaris per a tractar i gestionar aquesta reforma els canonges Francesc Sallés i de Rius, ardiaca de Berga, i Pere Busquets, penitencier; els quals, a tenor d'una carta del cardenal Belluga, adreçada al bisbe i datada a Roma a 6 de març de 1732, recaptaren lletres de sa Majestat i de totes les esglésies dels seus dominis implorant al Papa la sol·licitada concessió ¹. Aprofitant el viatge que havia de fer a Nàpols el canonge Francesc Llinàs i d'Escarrer, a 12 d'octubre de 1732 sortia cap a Roma una caixa de papers amb l'expedient de la reforma impetrada. L'any 1736, previ dictamen de la sagrada Congregació de Ritus, el papa Climent XII concedia al bisbat d'Urgell la gràcia sol·licitada. Amb tal motiu hom celebrà grans festes a la catedral, la qual exornaren de grans cartells amb representacions pictòriques d'emblemes i llegendes de la història del sant, junt amb altres que contenien poesies, algunes d'elles enrevesades de sentit, i jeroglífics de gust neoclàssic amb freqüents al·lusions a les divinitats paganes, essent l'ànima de tot, el referit ardiaca de Berga Francesc Sallés i de Rius ².

D'aquestes solemnitats memorables en honor al gloriós sant Patró de la diòcesi, cada dia més venerat, naixia la bellíssima arca-reliquiari d'argent que anem a historiar.

*
* *

El sagrat cos de sant Ermengol, en l'actual temple d'Urgell, de la dotzena centúria, va ésser venerat, des dels temps primitius fins l'any 1576, en

1) A C. d'U. Fou demanat el vot favorable a la reforma a tots els bisbes i capítols dels dominis de Sa Majestat per mitjà d'uns edictes impresos, datats de 1731 i signats pel Capítol. Comencen així aquestes comunicacions, plenes de frases i conceptes encomiàstics al gloriós sant bisbe: «Venera esta santa Iglesia Cathedral de Vrgel, con toda su diócesi, por Patron principal, al Gloriosissimo S. Ermengol, su Obispo, de la antigua Casa de los Condes de Vrgel, que por legitima sucesion ha recaido en el Real Patrimonio de Su Magestad...»

2) Cal anotar ací el nom d'aquest insigne prebendat, remembrant honoríficament la seva lliberalitat en aixecar dels seus propis cabals el monumental altar de sant Francesc de Sales, del qual era devotíssim, existent encara avui en la nostra seu, el qual va enjoiar amb un bonic ostensori d'argent, contenint una relíquia del dit sant. El retrat d'aquest ardiaca, amb la llegenda *Viva Jesús*, és en una tela de l'època, que hem vist darreterament arreconada en la golfa de la seu. Ell fou el promotor i l'executor principal de tan magna empresa. Literàriament treballà també en la redacció de les noves lliçons del rís del sant aprofitant tot allò que fins en aquell moment havia donat l'erudició històrica. En presència dels textos primitius, i davant la riquíssima aportació documental de *Marca Hispanica*, li fou donat poder expurgar de la vida del sant la pretesa descendència de la soca dels reis francs, que tan insistentment vindicaven els autors dels segles xvie i xviie Amb tot, continuà posant erròniament la genealogia del nostre sant en les famílies dels comtes de Barcelona i d'Urgell, fins que, degut a les modernes recerques, hom pogué establir definitivament el seu origen de la família dels vescomtes de Conflent, separada familiarment de les esmentades, tal com apareix en les novíssimes lliçons del rís, aprovat per Roma en 1862, durant el pontificat del bisbe Caixal.

l'altar instal·lat en la primera absidiola de la part sud del transepte, la més pròxima a l'altar major. Acomplerta la reducció d'altars i la reforma del paviment de la seu, iniciada en 1535 ¹, el Capítol, a 26 de març del referit any, atenent favorablement els desigs dels consellers de la ciutat referents a la translació de l'altar de la parròquia sota la invocació de sant Joan Evangelista i de sant Ot (en el qual, ultra les sagrades relíquies del Patró de la ciutat, hi havia la reserva del Santíssim ²), acordà una nova disposició dels altars principals de la catedral en la següent forma: l'altar de sant Ermengol, situat en la primera absidiola de la part sud del transepte, seria col·locat al de Santes Creus, en la primera absidiola de la part oposada; aquest es traspassaria al de sant Jaume, en l'absidiola immediata, en la qual és arribat fins a nosaltres; passant el de sant Ot, que era el de la parròquia, a aquell en què hi havia el de sant Ermengol ³. Aquesta és la disposició en què han arribat fins als nostres dies.

Darrera l'altar (primitivament de Santes Creus i després de sant Ermengol) existia, des d'antic, un edícul destinat a sagristia, que l'any 1560 hom tractà d'abandonar a causa de la seva humitat ⁴. En la construcció d'aquesta dependència apar que deixaren intacte el gruixudíssim mur de l'absidiola, semblantment a ço que executaren més tard en l'edificació ad-

1) Vegeu: *Santa Maria de la Seu d'Urgell*, cit., p. 84, nota segona i ss.

2) L'antiga disposició dels altars de la seu apareix detallada en l'acte d'assignació dels beneficis a llurs respectius altars, atorgat a 24 de maig de 1557. (Vegeu: *Liber conclusionum ab anno 1493 ad 1569*, f. 222 v.º). L'altar de la parròquia estava situat, des dels primitius temps, a l'entrant de l'església en l'espai més immediat a la porta lateral sud de la façana, adossat al mur del primer tram de la nau. (Cf. també, *Liber conclusionum capitularium ab anno 1570 ad 1608*, f. 94.)

3) *A. C. d'U.*, *Liber conclusionum capitularium ab anno 1570 ad 1608*, fol. 46. Llegim l'acord que segueix: «Die XXVI martii [1576]. = Congregato, etc.; y per quant los dies passats a suplicació dels magnífichs consols desta ciutat y pera gloria de Deu y dels seus sancts y per lo embelliment y decoro desta Iglesia era estat determinat se fes certa mudança i translació dels cossos sancts, ço es, que posassen lo cors sanct de S. Ermengol a la capella y altar de SS. Creus, que sta a la part dreta del altar maior, y lo cors sanct de S. Od posassen y mudassen a l'altar y capella de S. Ermengol; y que entretant que se aparellarien los llocs destinats pera dits cossos sancts fossen portats ab solemne professo de laltar maior y se posassen a la sacristia darrera dit altar, ahont stiguessen fins que se pogues fer y celebrar la susdita traslació, ahont encara vuy esta lo cors sanct de S. Ermengol, fonch determinat, *pro majori parte*, que lo dit cors sanct fos portat y posat en lo altar y capella de SS. Creus, la qual dassi al davant ha de esser dita y anomenada la capella de S. Ermengou; y per asso foren elegits los Rvds. y magnífichs senors Honofre de Pons, sacrista, y micer Jaume Sparsa, canonge, y los venerables mossén Sebastià Roure y mossén Francesch Capella, porters maior y menor, y mossén Miquel Grau y mossén Pere Rovell, preveres, beneficiats en la present sglesia d'Urgell.»

4) *Santa Maria de La Seu d'Urgell* (estudi esmentat) p. 85, nota sisena. En aquest treball ens escapà una errada de consideració en parlar de la sagristia. A causa de tenir inconneguda l'antiga disposició dels altars dintre la catedral, no tinguérem plena coneixença de l'abast d'aquesta nota de l'any 1560. L'obra de la nova sagristia (edifici actual), que el Capítol acorda efectuar l'any 1619, és la mateixa que tractaren d'emprendre, en 1560, darrera les absidioles de la part sud del transepte, que contenien aleshores, respectivament, els altars de sant Ermengol i de santa Catarina, avui de sant Ot i de santa Llúcia. L'edícul destinat a sagristia, construït darrera l'altar de Santes Creus (avui de sant Ermengol), existia d'antics temps. Cf. el nostre treball *L'Església de la Pietat de la Seu d'Urgell*, no: a 22. (Extret de ANALECTA SACRA TARRACONENSIA, vol I. Barcelona, 1925.)

herent a l'absidiola immediata. Així romandria el nou altar o capella de sant Ermengol fins l'any 1755, en què el Capítol (a causa d'haver d'encabir la nova caixa d'argent de notables dimensions), a 16 d'abril d'aquest any acordà engrandir la capella aprofitant l'espai de l'antiga sacristia ¹. D'aquesta manera romangué transformat, tal com és avui, l'altar de sant Ermengol.

A primer de juliol de l'any 1752, en sessió capitular expressament celebrada, els canonges de La Seu acorden la construcció de l'urna d'argent que havia de guardar el sagrat cos de sant Ermengol, en substitució de la caixa de fusta, decorada profusament, que ja posseïa la catedral des de principis del segle anterior ². La nova caixa-reliquier seria un esplèndid homenatge, fervorós i espontani, de veneració i agraïment, dels capitulars d'Urgell vers el seu gloriós protector. Un generós donatiu de cada un dels membres del Capítol decideix l'execució d'un joiell tan preciós. Vet ací l'expressiu document:

«Die 1 Julii predicti anni (1752). = Convocato Capitulo in quo interfuerunt Decanus, Sacrista, Major, Berga, Ceritania, Precentor, Net, Rodil, Fragà, Dalmau, Cellera, Pujol, Barrull, Biosca, Fortuny, Mari, Soler et Bardaxí; Fuit resolutum ques fasse la Caixa de Plata de Nostre Patro lo Glorios St. Ermengol, y que respecte de que la Iglesia esta exausta de medis y haver de costar alguna quantitat prou crescuda, que la Iglesia suplesca lo que faltará ultra de las ofertas que faran los Srs. Capitulars infrascrits, en la forma següent:

Lo Sr. Bisbe, per medi del Sr. Canonge Dalmau	60 lliures.
Lo Sr. Sacrista, pro nunc, <i>res.</i>	
Lo Sr. Ardiaca Major.....	56 *
Lo Sr. Canonge Dalmau, en nom del Sr. Ardiaca de Andorra	28 *
Lo Sr. Ardiaca de Berga, pro nunc, <i>no res.</i>	
Lo Sr. Ardiaca Dr. Macià Riu.....	56 *
Lo Sr. Cabiscol, pro nunc, <i>no res.</i>	
Lo Sr. Canonge Net, pro nunc, <i>no res.</i>	
Lo Sr. Canonge Rodil	
Lo Sr. Canonge Fragà, que en la ocasió darà lo que puga.	

1) A. C. d'U.; llibre de conclusions, sense foliar. Anotem els següents acords: «Die decima sexta predictorum mensis at anni [abril de 1755]. = Item fuit resolutum que se fasia mes gran la capella de sant Ermengol y par est effecte que se servesca de la sacristia vella.»

«Die vigesima predictorum mensis et anni. = Fuit resolutum que nostre receptor de rendes majors deposite del que cobrarà de effectes de la Almoyna en nostre Arxiu a mes de 50 lliures lo que sobria per la capella de St. Ermengol fahedora. = Item fuit resolutum ques fasse dita capella de St. Ermengol a la mateixa capella, prenentse la sacristia vella, fentse venir un official perit; y ques fasse y sia a major decencia del St., y que per ço se fa comicio als señors Sacrista major, cabiscol y Net.»

2) L'arca, anterior a aquesta d'argent, destinada a guardar les sagrades relíquies de sant Ermengol, és un exemplar de principis del segle xviie. Serveix encara avui en ocasió d'haver de treure el sagrat cos en processó. Té 1'40 metres de llarg, 0'70 d'alt i 0'55 de gruix. Té pintades tot al volt setze plaques arquejades, amb passos

Lo Sr. Canonge Dalmau	200 lliures
Lo Sr. Canonge Cellera, feta que sia	50 »
Lo Sr. Canonge Pujol, pro nunc, <i>no res.</i>	
Lo Sr. Canonge Barrull	
Lo Sr. Canonge Biosca	28 »
Lo Sr. Canonge Fortuny, pro nunc, <i>no res.</i>	
Lo Sr. Canonge Mari, pro nunc	100 »
Lo Sr. Canonge Soler, dos dobles cada any.	
Lo Sr. Canonge Bardaxi, pro nunc	50 »
Lo Sr. Dega, pro nunc	14 »

Y per lo effecte de fer fer aquella foren anomenats y elegits en Comissaris lo Sr. Ardiaca Major y Sr. Canonge Dalmau»¹.

Amb data 18 del mateix mes escriuen al canonge Francesc Llinàs, síndic a Barcelona de la venerable corporació, notificant-li l'acord pres de fer fer la caixa, i que es pot disposar de la quantitat inicial de més de 600 lliures, cedides pels capitulars, sense comptar les que ell hi vulgui afegir. Amb data del dia 25 li pregunen que vulgui prendre al seu càrrec l'afer de la construcció de la caixa, veient-se amb els artistes que pretenen fer-la, que són els argenters barcelonins Joan Braver i Antoni Lleopart. A 8 i 22 d'agost, respectivament, li remetenen els plans i condicions presentats per aquests, fent-li avinent que a llur veure el darrer ofereix més avantatges. «Estimarem a Vostra Mercè — conclouen — se servesca ajustar eixa dependencia en un tot y la persona amb qui Vostra Mercè la ajustia podrà venir a pendrer las midas en esta, tant de la caixa com del lloch ahont se deu col·locar»².

Amb tot i que el Capítol li atorgava àmplies facultats tractant-se d'un afer de consideració, el canonge Llinàs, molt discretament, no aniria de pressa a formalitzar per si sol el tracte de la construcció de l'urna, havent precisament de tocar tants extrems. Així trobem que per l'abril de l'any

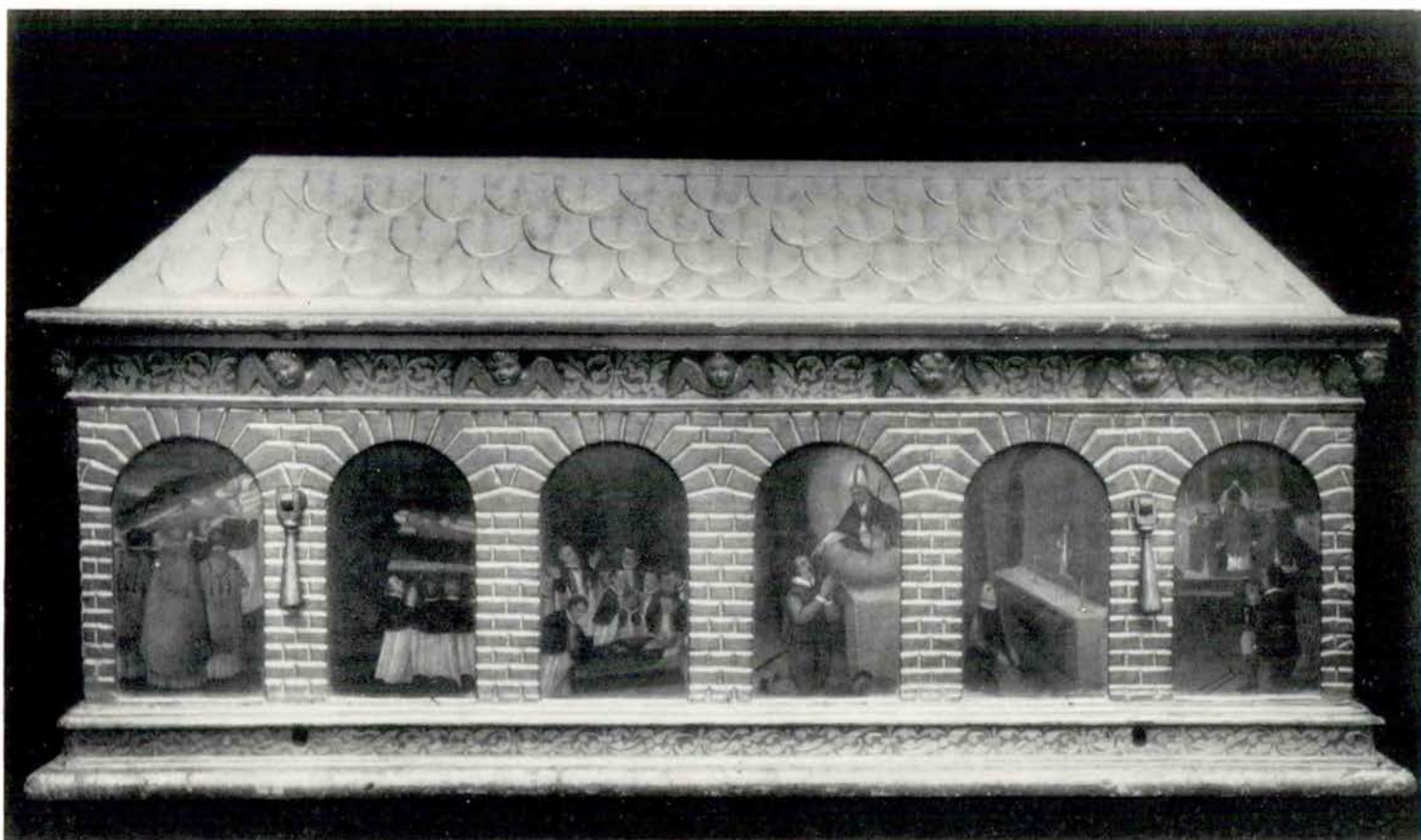
de la vida del sant. Tota la part restant és daurada segons dibuix de l'època. Hom executava aquesta obra en 1616 i 1617, com es desprèn dels dos albarans següents:

«Del sor. Juan Coll, sacrista de la Sta. Iglesia de Urgell tinc rebut jo Gaspar Altisen, pintor de la ciutat de Barcelona es a saber, la suma y cantitat de vint y vuit lliures, dic 28 lliures, y son a bon compte per la caixa de St. Armengol, dic per lo pintar y daurar dita caixa; y per lo ver fas lo present de ma mia, a 19 de setembre de 1616.»

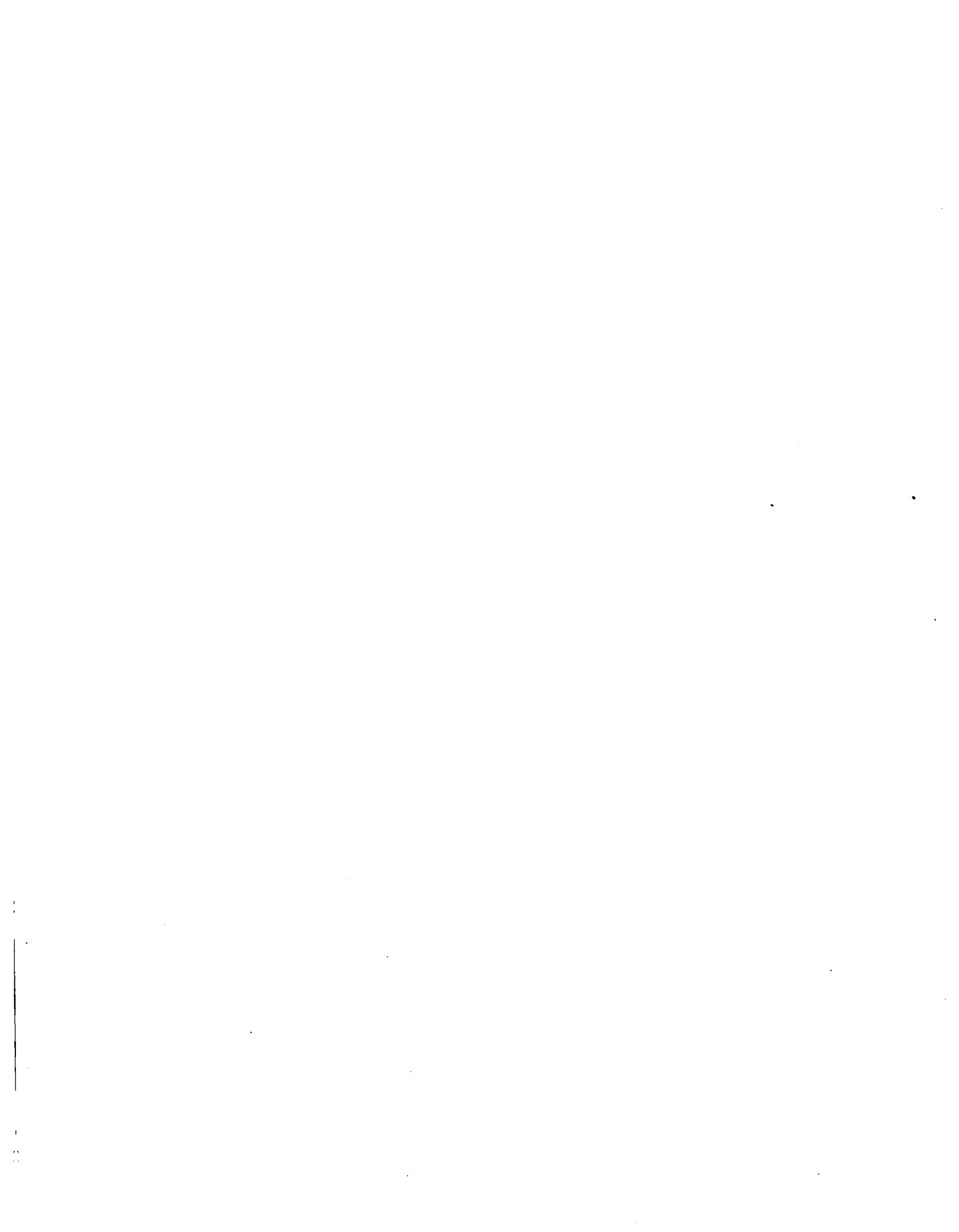
«Del sor. sacrista Joan Coll, tinc rebut jo Gaspar Altisen, pintor de la ciutat de Barcelona, es a saber vint y cinc lliures, dic 25 lliures, les quals son a compliment de paga de aquelles sent y vuit lliures me te pagades per lo pintar y daurar la cayxa del gloriós sant Armengol de la catredal de Urgell cos sant; y per lo ver fas lo present de ma mia, vui a 30 de jener de 1617.»

1) A. C. d'U.; llibre de conclusions, sense foliar.

2) A. C. d'U.; copiador de cartes de 1748 a 1758, sense foliar.

ARCA-RELIQUIARI DE FUSTA, DE SANT ERMENGOI. S. XVII

següent són a Barcelona a estipular el tracte amb En Lleopart els dos comissaris nomenats pel Capítol. A 5 de juny tornen al síndic capitular les bases del contracte, encomanant-li que tan bon punt seran signades per l'argenter, sense mudar-hi gran cosa, li bestregui l'argent necessari per al començament immediat de l'obra ¹.

A 19 de juny de 1753 ambdues parts atorguen l'escriptura solemnia, amb l'anotació de tots i cada un dels extrems que havien d'ésser objecte del contracte. L'argenter es compromet a fer l'urna segons plans, tenir-la enllestida per tot el mes d'octubre de l'any següent, i dur-la personalment a La Seu. Els capitulars s'obliguen a fer-li lliurament, a l'acte, de 325 unces d'argent, la meitat del total que, segons càlculs, entrarà en la construcció; a pagar-li una lliura i dos sous, pel seu treball, per cada unça d'argent que hi entrarà; cinquanta lliures, més l'import de l'or, de cada una de les dotze làmines o retaulons d'aram repujat que hauran de decorar-la; etc. Hi consten, encara, molts altres detalls dignes d'atenció, la importància dels quals hom podrà apreciar en el text original que segueix:

«Die decima nona mensis Junii, anno a Nativitate Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, Barcinone.

Per raho de la formació y construcció de una caixa de plata gran, que se ha de construir per col·locar lo cos de St. Ermengol, Bisbe de la Sta. Chatredal Iglesia de la ciutat de la seu de Urgell; Per y entre lo M. Illtre. Capítol de canonges Prelats de dita Sta. Cathedral Iglesia, los noms dels quals, com y tambe lo modo de sa convocació avall en la firma se expresarán, de una; y Pere Lleopart, argenter, ciutadà de Barcelona, de part altre, son estats convinguts, firmats y jurats los pactes y capitols següents:

Primerament, que dit Pere Lleopart dega construir la mencionada caixa be y degudament reforçada segons ho necessitara sa grandaria y las pessas que per la bona formació de aquella deuen ferse, tot ab la major delicadesa, hermosura y perfecció possible, y segons diu estar una semblant caixa; nseguint en tot los dissenys y modelo que per est effecte ha enseñats dit Lleopart, al dit M. Illtre. Capítol, los que paran vuy en poder del mateix Lleopart per la formació de dita caixa, los que deurà mantenir y conservar en son poder per lo effecte que avall se expressarà.

Item, que dit Lleopart tinga de construir y tenir acabada la mencionada caixa (ab la perfecció que sobre se ha dit) y posada en la Aula Capitular de la dita ciutat de la seu de Urgell, per tot lo mes de octubre de l'any vinent de mil setcents cinquanta quatre.

Item, que dit Pere Lleopart dega acompanyar la mencionada caixa, desde la present ciutat de Barcelona a la dita ciutat de la seu de Urgell, y fer ell mateix la entrega de aquella al dit M. Illtre. Capítol en sa Aula Capitular; devent dit Lleopart ferse lo gasto, pagant sa cavaladura y tot lo demás necessari, y dit M. Illtre. Capítol tindrà de pagar unicament lo transport y conducció de dita caixa.

Item, que dit M. Illtre. Capítol al principi de dita obra (que deu esser luego de firmat lo present

1) Vegeu el copiador de cartes esmentat.

conveni) dega y tinga de entregar a dit Pere Lleopart tres centas vint y sinch onsas de plata, o son valor, a raho de dos lliuras moneda Barcelonesa la onsa; las quals tres centas vint y sinch onsas de plata (segons lo judici prudencial, que en asso ha fet dit Pere Lleopart) son la meitat de la plata, que ha de entrar en dita caixa; y las restants tres centas vint y sinch onsas o be sia mes (lo que nos creu) o menos se li tingan de entregar quant tindra la meitat de dita obra treballada.

Item, que dit M. Illtre. Capítol tinga de donar a dit Pere Lleopart de mans, y per lo treball de quiscuna onsa de plata obrada que entrarà y se emplearà en dita caixa, la quantitat de una lliura dos sous de dita moneda Barcelonesa, ab lo ben entès que si lo numero de las onsas de plata que entraran en la dita caixa excedirà de las siscentas y sinquanta onsas (que com se ha dit se discorre entraran en la mencionada caixa) en tal cas que dit M. Illtre. Capítol no tinga obligació de pagar a dit Pere Lleopart mes que la quantitat corresponent a las mans de ditas sis centas y sinquanta onsas, y lo demés que en tot cas excedirà no tinga obligació de pagarho, y dit Lleopart dega acontentarse ab lo import solament del plus del valor de la plata, a la mencionada rahó de dos lliuras la onsa.

Item, que los dotze taulons, que dit Pere Lleopart ha de fer y posar en dita caixa, los dega fer de aram dorats, a pich de martell, y de baix relleu, ab la historia del dit glorios sant Ermengol, de la grandaria, ab los personatges y figuras contenguts en los dalt dits dissenhos, que dit Lleopart ha fet veurer; per cada hu dels quals dotse taulons tinga dit M. Illtre. Capítol de donarli y pagarli la quantitat de cinquanta lliuras Barcelonesas, y lo import del or que entrarà y se tindrà de menester per dorarlos.

Item, que la caixa de fusta interior a la sobre mencionada de plata, pañs, claus, tornillos y lo demés necessari per la formació, fortaleza y existencia de dita caixa, vinga a carrech y dega pagarho tot dit Lleopart, y dit molt Illtre. Capítol sols dega pagar lo que sobre se ha ofert a dit Pere Lleopart y no res mes.

Item, que dit M. Illtre. Capítol tinga de pagar y entregar a dit Pere Lleopart lo import de las mans de dita caixa a la rahó sobre individuada, en esta forma, a saber: Quatre centas lliuras al principi de dita obra; altres quatre centas lliuras a la meitat de dita obra treballada, y lo restant del valor o import de dita caixa y taulons, en lo dia en que dit Pere Lleopart fara la entrega de dita caixa en la mencionada Aula Capitular de la dita ciutat de la seu d'Urgell.

Item, que si en lo mes de juliol del any vinent de mil setcents cinquanta quatre se experimentara y veurà que la dita caixa no se troba ab disposició per poder ser acabada y posada en la Aula Capitular de la seu de Urgell (conforme sobre queda expressat) per tot lo mes de Octubre del any mil setcents cinquanta quatre, que en est cas dit M. Illtre. Capítol puga fer acabar y perfeccionar la mencionada caixa a gastos de dit Pere Lleopart per aquell o aquells argenters que seran del agrado y satisfacio de dit M. Illtre. Capítol. Y lo mateix se dega observar en cas que per lo dit mes de Octubre del referit any de mil setcents cinquanta quatre no sia acabada dita caixa y posada com se deu en la Aula Capitular del dit M. Illtre. Capítol.

Item, que acabada enterament la mencionada obra y antes de partir de esta ciutat, se dega fer regoneixer y visurar la mencionada caixa y teulons per dos argenters eligidors un per cada una de las dos parts, los quals degan mirar y cotejar tota la referida obra ab los dissenhos y modelo que se han enseñat a dit M. Illtre. Capítol, y deu conservar dit Lleopart; y en cas de no encontrarse dita obra, o per lo mateix Lleopart, o be a gastos de est, per lo argenter del agrado y que per est efecte elegirà dit M. Illtre. Capítol.

Y las mencionadas parts, a saber es, lo dit M. Illtre. Capítol de la santa cathedral Iglesia de la dita ciutat de la seu de Urgell, y dit Pere Lleopart llohan y aproban los precedents pactes; y prometen la una part a la altra reciproca y vicitudinariament que attendran y cumpliran tots los referits pactes y tot lo contengut en ells y en cada hu de aquells per lo que correspon a ditas parts respective, y en lo modo y forma sobre estipulats, a saber es, lo dit M. Illtre. Capítol promet que ho complirà sens dilació alguna, ab restitució y esmena de tots danys, gastos y despesas segons estil. Per lo que obligan a dit Pere Lleopart tots los bens, drets, reddits y emoluments de dit M. Illtre. Capítol, mobles e im-

mobles, presents y veniders, ab totas renunciacions necessaries. Y lo dit Pere Lleopart conve y en bona fe promet que tot lo contingent en sa part y que li correspon a observar segons thenor dels pactes sobre continuats, ho atendrá y complirà exactament, sens dilació ni excusació alguna, y ab los acostumats salaris de procurador, dins Barcelona deu sous y fora vint sous Barcelonesos, y ab restitució y esmena de tots danys, gastos y despesas que se esdevingues patir y suportar dit M. Illtre. Capítol estipuladas en la forma acostumada. Y per major seguretat de la observansa y compliment de esta promesa y obligació, lo dit Pere Lleopart dona a dit M. Illtre. Capítol en fermansas y principals pagadors a Ignasi Castells, veler, y a Manuel Rossell, argenter, ciutadans de Barcelona, a effecte que junt ab dit Pere Lleopart, principal, y sens ell y a solas, sien tinguts y obligats a cumplir tot lo per ell promes, segons thenor del present acte de capitulació; los quals Ignasi Castells y Manuel Rossell acceptan lo carrech de dita fermansa y prometen a dit M. Illtre. Capítol de Canonges Prelats de la santa Cathedral Iglesia de la ciutat de la seu de Urgell, que junt ab dit Pere Lleopart, principal, y sens ell y a solas, seran tinguts y obligats en observar y cumplir tot lo per ell, en lo present acte promés. Y per atendre y cumplir tot lo sobre contingut; los dits principal y fermansas obligan al dit molt Illtre. Capítol tots sos bens y drets y de cada hu de ells a solas mobles e immobles, presents y veniders. Renunciant al benefici de novas constitucions y divididoras y cedidoras accions y consuetud de Barcelona, que disposa sobre los que in solidum se obligan. Y las ditas fianzas renuncian a la lley o dret disposant que primer sie convingut lo principal que la fermansa y altre quod sublato principali, tollatur accessorium. Y tots, a saber es, Principal y fermansas, renunciant a qualsevol altre dret y lley de son favor y a llur propi for, submetentse al for del Illtre. Sor. Corregidor de Barcelona y de son tribunal y de qualsevol altre jutge superior y tribunal ecclesiastich y secular ab la facultat de variar lo judici. Y ne fan y firman escriptura de ters, baix pena de ters, en los llibres del tribunal de dit Sor. Corregidor y de altre qualsevol jutge superior y tribunal ecclesiastich y secular; per lo que obligan a dit M. Illtre. Capítol sas personas y tots y qualsevols bens y drets llurs y de qualsevol de ells a solas, mobles é immobles, presents y veniders, y ab totas las demes clausulas oportunas y rigorasas que en semblants escripturas de ters se estipulan, y segons estil llargament y en amplissima forma. Y així ho firman y juran tots los sobre nomenats.

Testes firme dictorum Petri Lleopart, Ignatii Castells et Emmanuelis Rossell, principalis; et fidejussorum sunt Nicolaus Llozer et Maginus Artigas, scriptores.

Testes firme Illtrium. et Adm. Rdorum, Dominorum.» ¹

A 5 de setembre del mateix any, els canonges reben una lletra de llur síndic a Barcelona, datada del dia 1, amb la qual s'assabenten que l'argenter encara no ha començat a treballar l'urna. Dolorosament sorpresos, acorden d'escriure-li al moment ponderant-li la responsabilitat en què pot incórrer

1) Id., papers solters. Consta en tres albarans el pagament de les quantitats expressades. A 20 de juny de 1753 (l'endemà de la signatura del contracte) el canonge Llinàs lliurà a En Lleopart, en nom del Capítol, m. cinquanta lliures, segons el següent albarà: «Die vigesima mensis junii, anno a Nativitate Domini millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, Barcinone.

Ego Petrus Lleopart, aurifex, Barcinone civis: Gratis et ex mea certa scientia confiteor et in veritate recognosco vobis Ad. m. Ill. tri. Capitulo Canonicorum Prelatorum Sancte Cathedralis Ecclesie Civitatis Sedis Urgellensis, licet absenti et notario infrascripto, ut publice persone, pro vobis presenti et stipulanti, quod modo infrascripto dedistis et solvistis mihi, et confiteor me a vobis habuisse et recepisse mille et quinquaginta libras monete Barcinone; et sunt scilicet, sexcentum et quinquaginta libre pro valore tercentum viginti quinque unciarum argenti quas obtulistis mihi dare pro incipiendo constructionem arce argentee per me faciendo pro collocatione Corporis sancti Armengaudii, et residue quadrigentum libre sunt nedum pro solutione similis quantitatis quam similiter obtulistis mihi dare in principio dicte opere, verum etiam ad bonum computum pretii manuum relate arce juxta conventum et pactatum in instrumento convenii ratione prelibate arce firmati, recepti penes Caro-

si no té acabat el joiell en el temps prefixat ¹. A 27 del mateix mes respon En Lleopart dient que ha donat començ a l'obra i que no hagin temença, car al seu temps la tindran llesta.

Amb tot i que a darrers de maig de 1754 escriu el canonge Llinàs que l'argenter té l'obra molt avançada, arriba el mes d'octubre, terme prefixat, sense que el Capítol pugui disposar de l'urna per la pròxima festivitat del sant, com era el seu desig. «No pot Vostra Mercè persuadirse — escriuen al síndic — lo sentiment nos ha ocasionat lo habernos burlat dit argenter, habent nosaltres fet per ell mes del que estavem obligats...» A 10 de desembre, responent a una consulta, respon el Capítol proveint els últims detalls de l'obra. «Donam resposta a la que rebem de V. M. del 7, dient que se servirà V. M. dir al argenter que no encarnia la cara del St. y que los panys de la caixa sian quatre, ço es, dos per part, ab lo ben entés que una clau obria als dos panys de una part y altra diferent als dos de la altra, y ditas dos claus distinctas que sian dobladas, que en totas seran quatre.» A 22 d'abril de l'any següent encara escriuen al síndic demanant noves de la caixa, i li manifesten que en portar-la «desitjariam passés per Guissona perque sabem que nostre Sr. Bisbe se alegrarà molt de veurerla». A 6 de maig els escriu el canonge Llinàs que l'argenter li havia assegurat que per tota aquella setmana l'urna estaria acabada, i a 17 de juny responen tot preguntant-li quin dia pensa l'argenter poder tenir-la a Guissona per tal d'enviar-hi els homes que han de portar-la.

lum Rondó, notarium infrascriptum, herina die. Modus vero solutionis dictarum mille et quinquaginta librarum Barcinonensium talis fuit et est quoniam illas habeo et recipio a vobis in pecunia numerata, realiter et de facto in notarii et testium infrascriptorum presentia per manum II. ^{tr}is et Ad. ^m R. ^{di} domini Domini Francisci de Llinàs, P. ^{bri} et Canonici Prelati dicte Sancte Cathedralis Ecclesie ac sindici vestri. In cuius rei testimonium hanc facio vobis apocam de soluto. Actum ut supra.

Testes sunt Nicolano Llozer et Maginus Artigas, scriptores Barcinonc.

Sig (s. man.) num Caroli Rondó, Apostolica Regiaque Auctoritatibus, notarii publici de numero Barcinone; qui predicta penes se recepta, scribere fecit in papyro sigilli tertii; et in fidem die trigesima ipsius mensis Junii rogatus clausit.

Recepi pro salario et papyro sigillato duas libras tres solidos et novem denarios, — dico II. l., III. s., IX d. ./.. Rondó, notarius.» (*Papers solters.*)

La segona paga és també de mil cinquanta lliures, i fou atorgada segons albarà de 23 de juliol de 1754. La tercera és de cinc centes, segons albarà de 13 de febrer de 1755. Aquí no hi va inclòs ni les cinquanta lliures per cada una de les dotze làmines ni l'import de l'or d'elles.

1) A. C. d'U.; copiadore de cartes esmentat. És com segueix: «Al Sr. Lleopart, argenter. — Molt Sr. nostre: Informats de no haver V. M. donat principi a la obra de la caixa de nostre Patro St. Ermengol nos te ab la major admiració esta novetat atenent al molt temps que ha passat desde que V. M. ha firmat la obligació; y certament fa V. M. mal de fiar tant del temps li resta fins a arribar el terme prefigit per lo compliment de la obra, pues si V. M. noi posa la ma, ab dificultat podrá ser la obra cabal y perfecta, per quant se haurà de fer ab pressa y precipitació. Esperam que V. M. comensará luego, luego, la obra, assegurantli que lo contrari seria del major sentiment nostre y ab est motiu, etc. Urgell y Setembre 5 de-1753.»

Fou exposada a Barcelona durant quinze dies. Assabentats els canonges d'Urgell de les moltes lloances que havia merescut de part de la gent entesa de la ciutat comtal, escriuen, plens d'entusiasme, la següent lletra al síndic capitular: «Donam resposta a la que rebem de V. M. de 2 del corrent, dient que las novas expressions nos fa V. M. del universal aplauso ha tingut la caixa de nostre Patró St. Ermengol nos han infinitament haumentat lo judici haviam format de son hermós treball.—Los comissaris de la caixa queden encarregats de fer partir luego vuit homens a Guissona a fi de transportarla a esta ciutat; y quedan dits comissaris ab la prevenció que sian de judici y forsa los que deuen transportarla, y en tot obedients al que ordenia lo argenter. Y es quant sens ofereix dir a V. M. a qui Deu gde. molts anys. Urgell y agost 5 de 1755.»

Per fi, el diumenge dia 10 d'agost de 1755, entre dotze i una del migdia, arriba a La Seu, sense novetat i excel·lentment aconduïda, la formosa urna d'argent que acompanyava l'argenter Pere Lleopart. Els capitulars ho assabenten al canonge Llinàs amb la lletra que segueix: «Rebem la de V. M. de 9 del corrent y en sa resposta diem que lo diumenge entre dotse y una de la tarde arribà lo argenter ab la caixa ben conduïda y sens haver tingut la menor desgracia en son viatge. Havem examinat son primor ab lo major cuydado y nos ha deixat suspesos la habilitat del artífice y ha ocasionat particularíssima complacencia sa ermosura.—Donam a V. M. las mes expresivas gracias del molt V. M. ha cohoperat en sa perfecció, conclusió y bellesa...—Y es quant, etc.—Urgell y agost 12 de 1755.»

El Capítol, content de veres i intensament joiós d'haver assolit posseir tal meravella, allargava a En Lleopart cinquanta lliures d'estrena. Muntà, doncs, la quantitat que de bona gana satisfieren els canonges d'Urgell, a l'apreciable suma de quatre mil lliures ¹.

Aquesta bellíssima arca-reliquier d'argent, ricament decorada, que posseeix la catedral d'Urgell, acredita dignament els tallers d'argenteria de la ciutat comtal, de la divuitena centúria. Té 1'85 metres d'extensió per 0'85 d'al-

1) Ens dona les presents dades la següent nota, escrita en el marge interior del foli corresponent del llibre de conclusions sense foliar. Aquesta anotació, practicada alguns anys després, per la mateixa mà que escriví gairebé tot el volum, és manifestament equivocada en la data que dona de l'arribada de l'urna a La Seu. Creiem que és exacta en els altres extrems. «Se nota que la cayxa de plata de St. Ermengol arriba lo dia 26 de juliol de 1755, y costa 4000 lliures, sens gastos de ports desde Guissona a esta ciutat, y las 50 dobles de gratificació al argenter feu dita caixa.»

çària i 1'12 de fons. Decora el pla de la tapa la figura jacent del sant bisbe, bellament esculpida, amb mitra, bàcul i pectoral, portant barba i els ornaments pontificals a la faisó d'un bisbe de mitjan segle XVIIIe L'acompanyen quatre angelets meravellosament treballats (dos a la capçalera i dos als peus), que aguanten la següent llegenda:

CLERICIS DISCIPLINATIS: PAUPERIBUS REFECTIS
HERETICIS EXTIRPATIS: COELUM RAPUIT
ANNO MXXXIII ¹

Exornen els costats altres dos àngels, a banda i banda, ostentant sengles escuts. El de davant és el corresponent al Capítol, amb l'efígie veritable de la Mare de Déu d'Urgell, asseguda sota un tron i amb el Fill a la falda, talment com la començaren a representar a principis del segle XVIIe Des-sota, la llegenda, de forma ondulada:

MAGNA DOMINA VRGELITANA ²

A la banda oposada, l'escut a manera de medalló, amb aquesta inscripció:

LO ANY

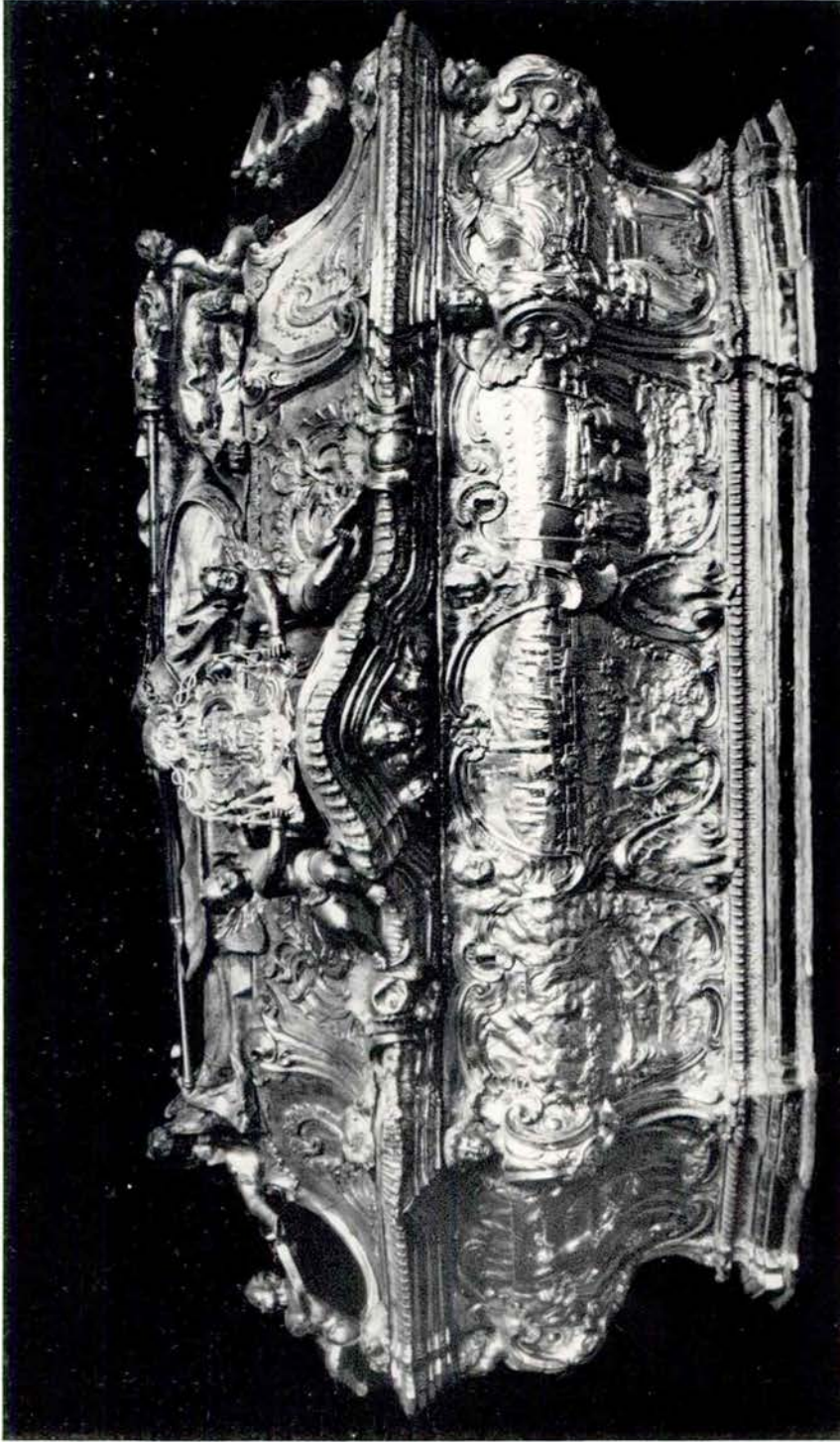
1755

Petrus Lleopart, fasiaebat. Barcinona

Dotze retaulons d'aram repujat i daurat, que li donen un aspecte de riquesa i majestat insuperables, la decoren tot a l'entorn. L'assumpte de cada un d'ells és extret de la història del sant. Contenen els temes següents:

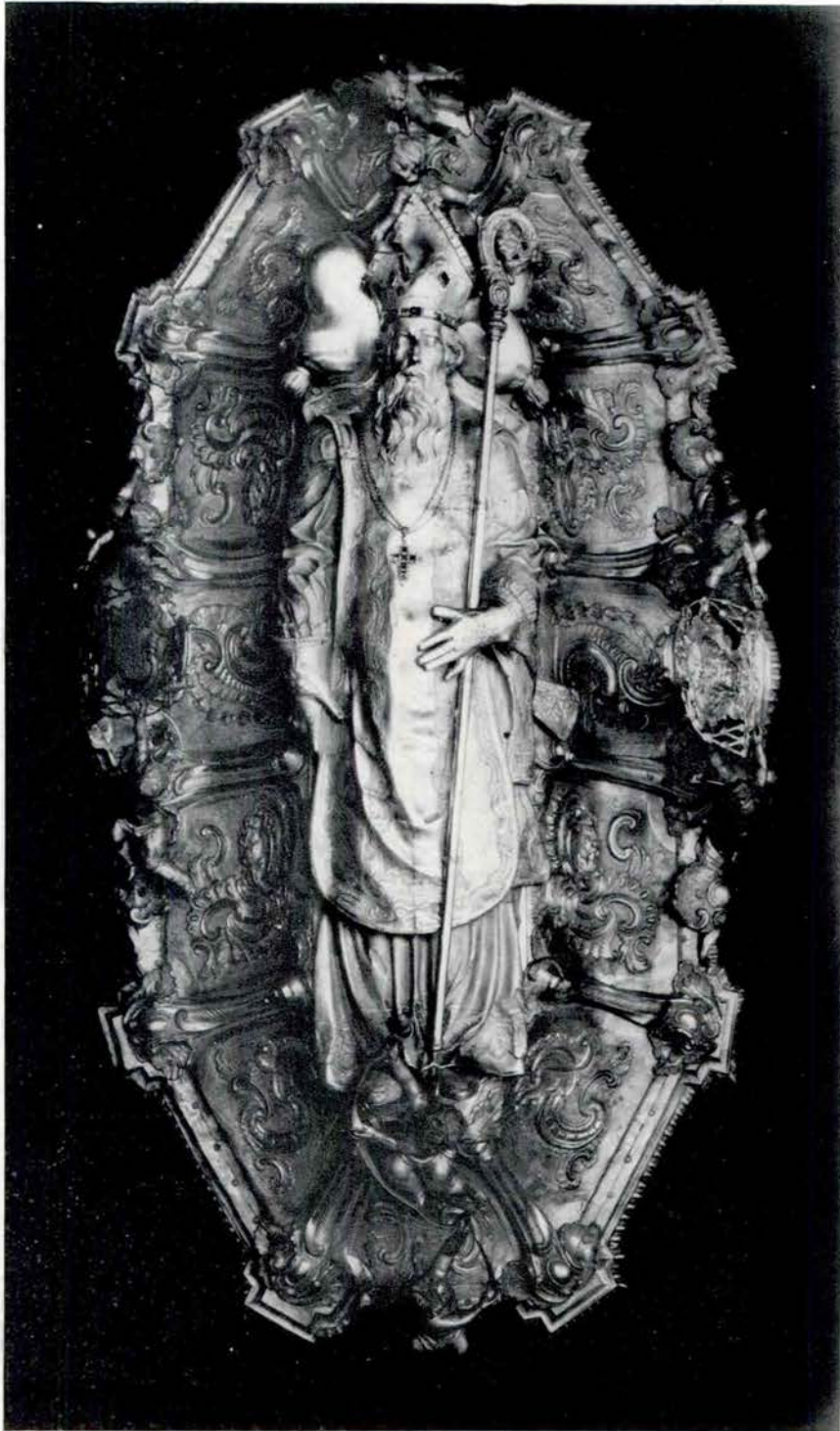
1) La data de la seva mort fou evidentment inconneguda per la nostra gent del segle XVIIIe Sabem de cert que s'esdevingué l'any V del rei Enric, a III de les nones de novembre (any 1035, dia 3 de novembre).

2) Aquesta denominació no és anterior a l'època del Renaixement. Prové de la forma amb què des del segle XVIe és representada la Mare de Déu, titular de la catedral, ço és, majestàticament asseguda fent-li costat els sants Patrons sant Ermengol i sant Ot. Així apareix en l'importantíssim frontal de brodatura d'or del memorat segle que meresqué medalla d'or en l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, avui desaparegut. Aquesta creiem que era la representació més antiga de la *Magna Parens*. En 1632 va ésser així mateix figurada en el sumptuós retaule major de la catedral, desaparegut igualment en aquests darrers temps. D'aleshores endavant fou constantment representada en aquesta forma.

URNA D'ARGENT DE SANT ERMENCOL. S. XVIII
PART DEVANTERA

URNA D'ARGENT DE SANT ERMENGOL. S. XVIII
PART SUPERIOR

I. Sortida de la processó, pel portal de la ciutat murada, per a rebre el cos sant.

II. El sant és portat en civera i sota tàlem.

III. El sant és col·locat en la capella ardent i visitat pel poble.

IV. Invocat pels seus devots, el sant, des del cel, concedeix el benefici de la pluja.

V. El sant assegut a taula en el refector de la canònica.

VI. El sant prelat, en vida, guareix coixos i altres impeditos, adocriant-los per a la vida eterna.

VII. El sant, muntat a cavall amb una espasa a la mà, acabdilla un valerós exèrcit de cavallers.

VIII. S'exercita en les obres de caritat nodrint els pobres i guarint malalts.

IX. El bisbe, de pontifical, presideix una solemne processó que surt pel portal de la ciutat per beneir el terme.

X. Treballa amb ses pròpies mans en la construcció del pont de Bar.

XI. Rellisca i cau daltabaix del pont.

XII. El cos exànime és portat suaument damunt les aigües.

La nova capella de sant Ermengol, notablement eixamplada en detriment de la integritat del mur de l'absidiola, coberta per una cúpula amb trompes i bellament il·luminada, rebia l'últim cop de mà per a restar definitivament transformada en l'estat actual. Per una lletra de 26 d'agost de l'any 1755 sabem que el Capítol es capté de la col·locació de les vidrieres que formen la llanterna de la cúpula. «Estimarem a V. M. — escriuen al síndic de Barcelona — se servezca veurer de trobar un vidrier que vulla venir a fer las vidrieras de la capella de nostre Patró St. Ermengol que son quatre; y com per assi noy havia persona que sapia fer filats de ferro, se servirà procurar que lo vidrier vinga sapia fer dits filats, y ajustar quant vol del palm del filat y de posar cada vidre, encarregantse ell de venir y tornar a sas costas.» No va caldre la vinguda del vidrier de Barcelona. Encara que amb tota seguretat no amb millor treball, el Capítol trobà en el país qui amb menor despesa prengué al seu càrrec l'obra de les vidrieres. A 14 d'octubre ho notifiquen al síndic, lliurant-lo del compromís: «Havent un de nostres comissionats de la capella de St. Ermengol trobat en esta, persona que offereix fer las vidrieras y filats ab mes conveniència que lo vidrier de

eixa ciutat a qui V. M. parlà, havem resolt servirnos del que se ha trobat en esta...» Finalment, li encomanen l'adquisició d'«una catifa mediana, encara que sia un poch usada, per la capella de nostre Patró St. Ermengol». La forta quantitat pressupostada pel Capítol s'hauria exhaurit abans d'arribar a la fi de les obres. Malgrat tot, l'altar pogué moblar-se amb un retaule nou que a 31 de juliol de 1756 el canonge sagristà rep del senyor bisbe la facultat de poder beneir solemnement ¹. És el retaule, actualment existent, distribuït en compartiments, executats sota el mateix plan dels retaulons de l'urna.

L'urna d'argent de sant Ermengol, en més d'una ocasió, ha hagut d'ésser traslladada del seu altar, amb motiu de guerres i altres trastorns, per lliurar-la d'una possible profanació i robatori. Per aquesta causa ha sofert quelcom en la seva conservació. No havia finit el segle XVIII quan, per temença d'una invasió motivada per la guerra de la Revolució francesa, el Capítol cregué del cas disposar que fossin desades en lloc segur les sagrades relíquies dels sants Patrons. A 7 de setembre de 1793, havent-se donat, intencionadament, la veu d'haver transportat les urnes dels cossos sants a l'interior de Catalunya, foren aquestes precintades i autenticades abans d'ésser col·locades degudament en l'amagatall més impensat de la catedral. Feta la pau, per acord capitular, a primer de novembre de 1795, foren tretes secretament del lloc on eren amagades, i portades a l'Aula Capitular i l'endemà a l'altar major per a ésser passejades triomfalment, en solemne processó com en dia de Rogatives, pels carrers de la ciutat, el dia de sant Ermengol, amb inusitada concurrència dels pobles de la comarca ². Posteriorment, durant les passades guerres civils, els capitulars d'Urgell, per tal d'obviar tot perill, es captiugueren prudentment de retirar en lloc segur tan important tresor.

En reprendre's novament els sagrats oficis en la catedral, que havia restat deserta amb motiu de les revoltes de 1820 a 1823, a fi d'allunyar tota sospita d'adulteració, les urnes dels sants Patrons foren reconegudes canònicament

1) Llibre de conclusions sense foliar. Llegim: «Die 31 Julii, 1756.—Item fuit resolutum que respecte que lo Sr. Sacrista te escrit a nostre Sr. Illm. pera que se servis donar llicencia pera beneir lo nou retaula que ses fet en la nova capella del glorios St. Ermengol, y haverli respost Sa Illma. ab sa solita generositat que li concedia llicencia pera beneir dita capella y altar, perço fou resolt per Sa Sria. ques fa comicio a dit Sr. Sacrista pera que aquella beneesca, usant de la facultat concedida per lo Sr. Illm.»

2) Conclusions capitulars de 1793 a 1810.

i autenticades, i el prelat expedí el corresponent decret d'aprovació, datat a Guissona a 10 de febrer de 1831 ¹.

Déu vulgui que aquest humil treball, al mateix temps que faciliti la coneixença d'un joiell tan important, faci créixer la veneració del gloriós sant Patró de la diòcesi d'Urgell i insigne *pater Patrie atque patronus*.

1) És com segueix:

«Ilmo. Señor. = Muy Señor mío y de todo mi aprecio: Tengo el honor de acompañar a V. S. I. copia concordada del decreto de aprovacion que se ha servido interponer el Ilmo. Sor. Obispo á las diligencias practicadas en la inspeccion de las Sagradas reliquias de nuestros Santos Patronos, para satisfaccion de V. S. I. y demas fines que convengan. = Dios guarde á V. S. I. ms. as. Urgel y Febrero 20 de 1831. = Ilmo. Sor. D. D. Felipe Atanasio Exea, Gobernador. = Al Ilmo. Sor. Presidente y Cabildo de la S. I. de Urgel.

Nos D. D. Fr. Simon Guardiola, por la gracia de Dios y de la Sta. Sede Apostólica, Obispo de Urgel, Principe Soberano de los Valles de Andorra, del Consejo de S. M., etc., etc. = Felizmente desvanecidos por las diligencias que anteceden, los fundados temores que el zelo de nuestro Cabildo Nos hizo concebir acerca de la identidad de las Stas. Reliquias de los Bienaventurados S. Armengol y S. Odon, Patronos de nuestra Sta. Iglesia Catedral y Obispado por las alteraciones que hubiesen podido sufrir en la desgraciada época constitucional desde 1820 á 1823, en que estubo por tanto tiempo la ciudad baxo el yugo de los demagogos, y prófugos a Francia su digno Prelado é Ilmo. Cabildo. Por tanto, removida la sospecha de tamaña desgracia, y consolado nuestro espíritu en el Señor con el feliz resultado de la inspección oficial, practicada por nuestra especial comisión en su reconocimiento, que originales se Nos han presentado en ésta villa de Guisona, venimos en aprobarlas y las aprovamos en todas sus partes, mandando que se conserven con todo esmero y cuidado en nuestra Secretaria de Cámara, junto con éste nuestro decreto de aprovación. = Mandamos igualmente que si nuestro Ilmo. Cabildo pidiese copia autentica de todo lo actuado se la de para los fines que le puedan convenir, junto con este nuestro decreto de aprovacion; autorizando al expresado Ilmo. Cabildo para que pueda levantar el secreto si lo estima por conveniente y dar publicidad a la religiosa inspeccion que tanta satisfaccion Nos ha causado, y dar publicas gracias á Dios por la conservación milagrosa de tan inestimable tesoro, y por la proteccion decidida que por la intercesión de los Santos Patronos dispensa á aquella ciudad, y nuestro obispado. = Dado en nuestro Palacio de la Villa de Guisona a 10 de Febrero de 1831. = Fr. Simon, Obispo de Urgel. = Por mandado de S. S. I. el Obispo, mi Señor, D. Mariano Ribera, Vice S.º (Concuerta con su original. Exea, Gobernador del Obispado).» (Arxiu Cap. d'Urgell; papers solters.)

